

UDK 811.163.6'367.625

Tjaša Jakop

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša v Ljubljani

RAZLIKOVANJE GLAGOLSKIH OBLIK PO SPOLU V SEDANJIKU DVOJINE *GREVE*

Prispevek obravnava razlikovanje moške in ženske glagolske oblike v sedanjiku dvojine po gradivu za Slovenski lingvistični atlas (SLA), dopolnjem s podatki iz sodobne narečjeslovne literature in medijev. Razširjenost tega pojava je prikazana tudi geolingvistično na dveh jezikovnih kartah. Sodobno stanje je primerjano s podatki iz zgodovine jezika in starejše narečjeslovne literature.

The article treats the differentiation between masculine and feminine verbal forms in present tense dual based on the material for the Slovene Linguistic Atlas (SLA) and on the data from the contemporary dialectological literature and the media. The author gives a geolinguistic representation of the areal of this phenomenon with two linguistic maps. She compares the present situation with historical data and the data from older dialectological literature.

Ključne besede: slovenska dialektologija, narečno oblikoslovje, lingvistična geografija

Key words: Slovene dialectology, dialectal morphology, linguistic geography

0 Uvod

0 Razločevanje po spolu med glagolskimi oblikami je v slovenskem knjižnem jeziku izraženo samo pri deležniku (npr. *šel, šla, šlo*). Vendar pa se v narečjih in pogovornem jeziku to razlikovanje po spolu pojavi tudi v sedanjiku dvojine. Pri pisanju mi je kot osnova služilo narečno gradivo, zbrano za *Slovenski lingvistični atlas* (dalje SLA), podatke pa sem dobila še z lastnim preverjanjem in dopolnjevanjem na terenu ter iz novejše narečjeslovne literature. Sodobno narečno gradivo je primerjano s podatki v prvem slovenskem (in tudi prvem slovanskem) lingvističnem atlasu Francoza Luciena Tesnière – *Atlas linguistique pour servir à l'étude du duel en slovène* [‘Lingvistični atlas dvojine v slovenščini’] in atlasu pripadajoči monografiji *Les formes du duel en slovène* [‘Dvojinske oblike v slovenščini’] iz leta 1925, Ramovševo *Morfologijo slovenskega jezika* (1952) ter dvojinskim sistemom slovenskega knjižnega jezika od 16. st. dalje.

1 Glagolska dvojina v slovenskem knjižnem jeziku

1.1 Glagol *biti* je v stsl. imel v 1. osebi dvojine dve obliki: prva se je glasila *jesvĕ* z glagolsko končnico *-ĕ* analogno po zaimkih, druga pa *jesva*, ki naj bi bila kasnejšega nastanka.¹ Posebne ženske oblike na *-ve* in *-te* najdemo že v besedilih in knjigah

¹ O tem gl. npr. Beekes (1995: 243–244) ali Derganc (1994: 72).

protestantskih piscev 16. stoletja; npr. Dalmatin (1584): *V'jutru je rekla ta ftarijha h'tej mlajfhi ... my zheve njemu tudi leto muzh Vina pyti dati?* ali Trubar (1557): *duei bote mleili*.³

Kasneje, v 17. in 18. st. (kot je opazil že Tesnière 1925a: 411) je popolnoma prevladala moška oblika na *-a*, v 19. st. in na začetku 20. st. pa so za ženski spol nekateri spet zapisovali posebne oblike na *-ve* ali *-vi*: tako Jarnik (v pismu Janezu Primicu v letih 1810–1811): *délavi*; Ravnikar (1815): *Kufnila je obé. Jok sashenète, in právite: »S' vami greve [...]; dve boti en mljin gonile*; Smole (v Linhartovi komediji *Veseli dan ali Matiček se ženi* 1840): *sve, pójdive, bove, pridete*. Tudi Prešeren je npr. v prevodu Bürgerjeve *Lenore* uporabil v velelniku za 1. osebo dvojine končnico za ženski spol *-ve*: *Hči, očenaš molive! / Vse dobro je, kar Bog stori, / de usmili se, prosive [...]*,⁴ medtem ko je za mešani par (m. + ž. sp.) v baladi *Povodni mož* zapisal obliko za moški spol na *-va*: *Ah, majhno postojva, preljubi plesavec!*

Ferdo Kočevar–Žavčanin je v pripovedki *Mlinarjev Janez: slovenski junak ali vplemitenje Teharčanov* (ponatisnjena izdaja iz 1892) uporabil naslednje ženske oblike:

Kedar dovršive delo, pojdeve k večernicam; Izvestno nama ne uide, ako ga združeni zalezujeve; kot načelnik moral bo priti dostikrat po opravku v grad in ondi mu hočeve za kratek čas mreže staviti. Za dva moška ali mešani par je seveda uporabil oblike na *-va*: *v duhu in srcu hočeva vedno združena ostati; Janez, pojdi, greva nekoliko po ječah pogledat*.⁵ Tudi Pleteršnik (2006²: 306) ima v svojem slovarju pod geslom **prijateljica** zapisano: *prijateljici sve si*, pod geslom **sestrána** 'sestrična' (2006²: 469) pa *medve sve si sestrani*.

1.2 Različne dvojinke glagolske končnice za moški in ženski spol so normirane v nekaterih slovenskih slovnica: že v prvi slovnici je Bohorič (1584: 102, 108 in 123) zapisal različne oblike za moški in ženski spol (srednji spol je izenačen z moškim!), in sicer za 1. osebo: *Mi fva* [m. sp.] *fve* [ž. sp.] *fva* [s. sp.], *mi fékava* [m. sp.] *-ve* [ž. sp.] *-va* [s. sp.], *mi pifheva* [m. sp.] *-ve* [ž. sp.] *-va* [s. sp.] in za 2. (in 3.) osebo: *Vi fta* [m. sp.] *fte* [ž. sp.] *fta* [s. sp.], *vi fékata* [m. sp.] *-te* [ž. sp.] *-ta* [s. sp.], *vi pifheta* [m. sp.] *-te* [ž. sp.] *-ta* [s. sp.].⁶ Za njim pa še:

- Vodnik (181: 71): [m. sp.] : [ž. sp.], *fta* [m. sp.] : *fti* [ž. sp.];
- Metelko (1825: 211): *svę, stę* [ž. sp.]; *-vę, -tę* [ž. sp.];
- Janežič (1854: 74): *delave, delate* [ž. sp.];
- Levstik (1866: 101, 110): *grédevi, grédeti; délavi, délati*;
- Miklošič (1876): *gresti, vzdigneti, prideti*;
- Premru (1900: 53, 55): *fva, sve* [1. oseba m. sp. : ž. sp.], *sta, ste* [2. oseba m. sp. : ž. sp.]; *delave, delate* [ž. sp.];
- Sket (1911: 71): *delave, neseve* [ž. in s. sp.];
- Breznik (1916: 118): *delave, delate* [ž. in s. sp.]

² Merše in Novak (2001: 85).

³ Po Tesnière (1925a: 411).

⁴ Gl. še Tesnière (1925a: 412) in Jakopin (1966: 103).

⁵ <<http://www.ijs.si/lit/janez2.html-l2>>.

⁶ Pohlin (1768) je ločil med moško in žensko obliko po številu: za dva moška je zapisal dvojinke oblike (*sma sta sta*), za dve ženski pa množinske (*smo ste so*).

1.3 Rupel (1965: 14) je opazil, da je poleg običajnejše [glagolske] oblike ženskega spola na *-a* (npr. *Micka in Ančka pišeta*; obe *sta prišli*) dovoljena tudi starejša oblika s končnico *-e* (npr. *Micka in Ančka pišete*; obe *ste prišli*), oblike na *-i* pa se po njegovem ne uporabljajo več. Jakopin (1966: 101) ugotavlja, da so se oblike po spolu izenačile, kar je popolnoma v skladu z ednino in množino v sedanjiku, ki ne ločuje končnic po spolu. Nekatere slovnice navajajo dvojnice na *-ve, -te, -te* (*delave, delate, delate*) s pripombo, da se take oblike ponekod govorijo in včasih tudi pišejo; toda ta utemeljitev po njegovem mnenju za knjižni jezik ne more biti sprejemljiva, saj govorijo ponekod tudi oblike na *-vi, -ti, -ti* (*grevi, gresti, gresti*).

2 Glagolska dvojina v slovenskih narečjih

2.1 Dvojinske oblike glagolov *delati* in *iti* (v 1. os. dv., sed.)

V komentarju so izbrani odgovori na vprašanje št. 849 (dvojina v 1. os. glag., sed. *delati* za m. in ž. sp.) in vprašanje št. 853 (dvojina v 1. os. glag., sed. *iti* za m. in ž. sp.). Iz vsakega narečja je navedeno le izbrano gradivo; celota se nahaja v prilogi na koncu disertacije (Jakop 2004: poglavje 11), preverljivo pa je v kartoteki in zvezkoteki SLA v Dialektološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.

Legenda h karti št. 1:

simbol	oblika	spol	število
▲	delava : dela-ve/-vi	m. sp. : ž. sp.	dvojina
●	delama : delame	m. sp. : ž. sp.	dvojina
▲	delava : delamo	m. sp. : ž. sp.	dvojina: množina
●	delama : delamo	m. sp. : ž. sp.	dvojina: množina
/	ni odgovora	/	/
—	nezapisana točka	—	—

2.1.1 V dvojini poznajo nekatera narečja ločevanje glagolskih končnic po spolu, česar v sodobnem knjižnem jeziku ni. Razlikovanje *-va* (m. sp.) : *-ve/-vi*⁷ (ž. sp.)⁸ je verjetno nastalo zaradi izvorno različnih glagolskih končnic za 1. osebo dvojine **-va* : **-vě (> vi)*,⁹ kasneje pa morda tudi na podlagi ujemanja z osebniimi zaimki in števnikoma *dva, dve* (npr. *midva delava : medve delave*) ali po analogiji s samostalnikoma in pridevnikoma (npr. *delava* kot *dva dobra človeka* : *delavi* kot *dve lepi ženski*). Takšno razlikovanje izkazujejo nekateri govori osrednjih narečij:

⁷ Razlikovanje med *-ve* in *-vi* je problematično zaradi samega načina transkripcije, saj najdemo za isti glas zapis z *-j/ɨ/ç* celo v isti točki.

⁸ Večina zapisov SLA ne vsebuje podatka za srednji spol, zato podajam le oblike za moški in ženski spol.

⁹ Gl. še 3.1.

- **primorska:** severni del notranjskega narečja¹⁰ (146 – 'de:ɨlava : 'de:ɨlavɛ, 148 – ɣ'ri:əva : ɣ'ri:əvɛ)
- **rovtarska:** nekaj govorov horjulskega narečja (176 – dɛ:ɨlava : dɛ:ɨlavi; ɣ'reva : ɣ'revi)
- **dolenjska:** zahodni del dolenjskega narečja (230 – dɛ:ɨlava : dɛ:ɨlavi, griɛ:va : griɛ:vi, 234 – dɛ:ɨlava : dɛ:ɨlave, gri:əva : gri:əvə, 240 – dɛ:ɨlava : dɛ:ɨlavɨ, 241 – gri:ɛva : gri:ɛvɨ) in kostelski babnopoljski govor (279 – 'dɛ:ɨuava : 'dɛ:ɨuave) Ločeno od osrednjega prostora poznajo razlikovanje narečja na skrajnem severovzhodu:
- **panonska:** severovzhodni del prleškega (370 – 'dɛlava : 'dɛlavi, g'rɛ:val'ɨdɛva : g'rɛ:vi, in prekmursko narečje (391 – 'ideva : 'ideve, 392 – 'dɛlava : 'dɛlavi, 395 – 'ideva : 'idevɨ¹¹

Na novo se je razlikovanje pojavilo v govorici Ljubljane (npr. *mì:dve dɛ:lave, gré:ve*). Veliko primerov rabe dvojinske ženske oblike glagolov najdemo na spletnih straneh, kjer mladostniki pišejo svoje dnevnike, npr. na forumu Vijavaja: »*danes sva šli s pinx v najino sveto mesto ... knjižnico ... to je kraj kjer se dobive nekajkrat v tednu in poklepetave ... vzameve vse CDje in videokasete ... delave nemir ... kakorkoli že ... ne počneve nič pametnega ... no na koncu odideve z kupi knjig, videokaset, CDjev, DVDjev ... in seveda nama nikoli ni dovolj ... in se vedno znova vrneve ...*«. ¹² Ženska dvojina je bila uporabljena tudi v oglasu za ljubljanski klub Global: na plakatu, s katero se smejita dve starejši ženski, z velikimi tiskanimi črkami piše »GREVE?«. Vsi ti podatki kažejo na oživljanje kategorije dvojine v slovenščini na podlagi ujemanja z osebnim zaimkom ženskega spola *medve*.

Marko Zorko je v svojem dnevniku v Sobotni prilogi Dela dne 23. 7. 2005 napisal tudi: »... *zadnje čase so prihajala iz mojega telefona nekoliko zavozlana sporočila. Recimo: »Bovi javli othot.« »Grevi ject.« In podobno. Tisti, ki se še klanjajo bivši slovnici, naj vedo – bovi in grevi ali tudi bove in greve, je po novem ženska dvojina bova in greva, ki se je začela najprej pojavljati kot norčevanje iz mestne spakedranščine, zdaj pa ji grozi legalizacija.*«

Mnogi Ljubljančani oz. Ljubljančanke se niti ne zavedajo, da ta raba ni knjižna. Na spletnih straneh nekega frizerskega studia sem 11. 10. 2005 našla opis sodelavke v »knjižni« slovenščini, npr. »*Moja "stara sablja". Skupaj delave že 12 let. Točna, natančna in predana svojim strankam.*« Stran sem ponovno preverila 16. 4. 2007 in našla popravljen besedilo: »*Moja "stara sablja". Skupaj delava že 15 let. Točna, natančna in predana svojim strankam.*« Dokaz za negotovost, ali so ženske oblike

¹⁰ Poimenovanja narečij in narečnih skupin so povzeta po *Karti slovenskih narečij* (Logar – Rigler 1993). Na začetku je vedno v krepki pisavi navedena narečna skupina, ki ji narečje ali deli narečij (krajevni govori) pripadajo, v tem primeru "primorska" označuje narečno skupino, ki ji pripada npr. notranjsko narečje, ker pa je pojav ne zajema v celoti, je navedeno še natančneje lociranje, ponavadi z zemljepisnimi oznakami za strani neba.

¹¹ Za glagol *iti* se v prekmurskem narečju namesto korena *gre-* uporablja *ide-* (npr. *ideva*), ki izhaja iz nadomestne nedoločniške osnove **id-*.

¹² Na spletni strani <http://www.vjavaja.com/enter/cenca/dnevnik_podrob.php?ID=44865&k=60>.

knjižne ali ne, je npr. vprašanje, postavljeno na spletnih straneh Šussa,¹³ kjer mladi jezikoslovci odgovarjajo na jezikovna vprašanja: »Ali je v pravilni slovenščini možno reči: *Midve greve v mesto. Trdim, da ne, medtem ko prijatelji, ki so pred 30 leti dokončali Bežigrjsko gimnazijo, trdijo obratno.*«

2.1.2 Namesto dvojinske prvoosebne glagolske oblike na *-va* imamo v večjem delu slovenskega narečnega prostora (štajerska narečja ter večji del koroških in primorskih narečij) prav tako dvojinsko končnico *-ma*, nastalo po križanju končnice *-va* z množinsko *-mo* in/ali edninsko *-m*. Razlikovanje po spolu *-ma* (m. sp.) : *-me* (ž. sp.) najdemo le v štirih točkah:

- **štajerska**: točka v srednještajerskem narečju (338 – 'de:ɨlama : 'de:ɨlame)
- **panonska**: dve točki v prleškem (374 – 'de:lama : 'de:lame, 'i:dema : 'i:deme; in kot dvojnico še v točki haloškega narečja (386 – 'de:lama : 'de:lame)

Tudi Zinka Zorko (1998: 221) za glagolske oblike vzhodnih narečij piše, da se v 1. osebi dvojine namesto knjižne oblike *-va* v prleških govorih [Radomerščak, Gomila pri Kogu] pojavlja *-ma/-me*, v prekmurskih pa *-va/-ve*.

2.1.3 V posameznih narečjih se za dva moška (ali enega moškega in eno žensko) uporablja dvojinska oblika, ženske dvojinske oblike pa so izgubljene oz. izenačene z množinskimi. Razmerje *-va* : *-mo* poznajo:

- **primorska**: nekaj govorov kraškega narečja (108 – 'di:əlava : 'di:əlamo) in notranjsko narečje (133 – 'de:ɨləva : 'de:ɨləmo)
- **dolenjska**: osrednji del dolenjskega narečja (255 – dè:lava : dè:lama) Isti končnici pa se pri Litiji razširita čez Savo v:
- **gorenjska**: vzhodnogorenjski govor (225 – 'de:laɥa : 'de:lamo)
- **štajerska**: zagorsko-trboveljski govor (297 – 'de:ɨlava : 'de:ɨlamo)

2.1.4 Razmerje *-ma* : *-mo* je značilno za večino govorov štajerskega posavskega narečja (298 – 'de:ɨlama : 'de:ɨlamo), prodira pa tudi v južne bizeljske (351 – 'de:lama : 'de:lamo) in severne vzhodnodolenjske govore (262 – dā:lama : dā:lamo, 267 – dè:lama : dè:lamo). Ločeno od tega področja se nahaja v dolenjskih govorih na širšem ribniškem področju (247 – dā:ɨlama : dā:ɨlamo). Takšno stanje kaže, da je pluralizacija bolj prodrla v ženski kot v moški spol.¹⁴

¹³ Na spletni strani <<http://www2.arnes.si/~lmarus/suss/arhiv/suss-arhiv-000101.html>>.

¹⁴ Enak pojav slabljenja dvojinskih oblik pri ženskem spolu zasledimo tudi pri ostalih pregibnih besednih vrstah (zlasti pri samostalnikih).

2.2 Dvojinske oblike glagolov *delati* in *iti* (v 2. os. dv., sed.)

Legenda h karti št. 2:

simbol	oblika	spol	število
▲	del-a-ta : del-a-te/-ti	m. sp. : ž. sp.	dvojina
●	del-a-ta : del-a-te	m. sp. : ž. sp.	dvojina : množina
/	ni odgovora	/	/
—	nezapisana točka	—	—

2.2.1 Tudi v 2. (in 3.)¹⁵ osebi dvojine poznajo nekatera narečja ločevanje glagolskih končnic po spolu. Razlikovanje *-ta* (m. sp.) : *-te/-ti* (ž. sp.) je verjetno nastalo po analogiji na 1. osebo dvojine, (*-va : *-vĕ), kasneje pa morda tudi zaradi ujemanja z osebnimi zaimki in števniki *dva*, *dve* (npr. *vidva del-a-ta* : *vedve del-a-te*) ali po analogiji s samostalniki (npr. *del-a-ta* kot *dva sin-a* : *del-a-ti* kot *dve žen-i*). Poznajo ga nekatera osrednja narečja:

- **primorska**: severni del notranjskega narečja (146 – *'de:īlasta* : *'de:īlaste*, 148 – *γ'ri:əsta* : *γ'ri:əste*)
- **rovatarska**: osrednji del horjulskega narečja (176 – *dě:lata* : *dě:lati*, *γ'resta* : *γ'resti*)
- **dolenjska**: zahodni del dolenjskega narečja (230 – *dè:īlata* : *dè:īlati*, *gri:esta* : *gri:esti*, 234 – *dè:īlata* : *dè:īlate*, *grí:esta* : *grí:estə*, 241 – *dè:lata* : *dè:lati*, *grí:esta* : *grí:estj*)
- **panonska**: severni del prekmurskega narečja (404 – *'dɛlata* : *'dɛlate*, *'dɛ:ta* : *'dɛ:te*)

2.2.1.1 Zanimivo je, da poznajo v kostelskem babnopoljskem govoru, prleškem in južnem delu prekmurskega narečja ločevanje končnic po spolu le v 1. osebi dvojine, medtem ko ga v 2. (in 3.) osebi dvojine nimajo (279 – *'dɛ:īyava* : *'dɛ:īyave* toda *'dɛ:īyasta*, *g'ri:əva* : *g'ri:əve* toda *g'ri:əšta*; 374 – *'dɛ:lama* : *'dɛ:lame* toda *'dɛ:lata*, *'i:dema*, *'i:deme* toda *'i:deta* in 392 – *'dɛlava* : *'dɛlavi* toda *'dɛlata*, *'ideva*, *'idevi* toda *'ideta*).

2.2.2 V govorih, kjer se v 1. osebi dvojine za dva moška (ali enega moškega in eno žensko) uporablja dvojinska oblika, za dve ženski pa množinska (gl. 1.1.3 in 1.1.4), se tudi v 2. osebi za dva moška uporablja dvojinska oblika, za dve ženski pa množinska:

- **primorska**: v posameznih govorih kraškega narečja (108 – *'di:əlasta* : *'di:əlaste*) in notranjskem narečju (133 – *'de:īlāsta* : *'de:īlāste*, *γ'ri:əsta* : *γ'ri:əste*)
- **dolenjska**: vzhodnem delu dolenjskega narečja (247 – *dā:īlata* : *dā:īlete*, *gri:esta* : *gri:este*, 255 – *dè:lata* : *dè:late*) ter južnem delu vzhodnodolenjskega govora (262 – *dā:lata* : *dā:late*, *grī:esta* : *grī:este*, 267 – *dè:lata*, *dè:late*)
- **štajerska**: večini govorov štajerskega posavskega narečja (298 – *'de:īlata* : *'de:īlate*, *g're:ta* : *g're:te*) do vzhodnega dela vzhodnogorenskega govora (227 – *'dɛ:lata* :

¹⁵ Tudi v 3. osebi imamo končnico *-ta*, ki je izpodrinila nekdanji **-te* (*delata*, *gresta*, *sta*). Iz **-te* so se sicer razvile končnice za 2. osebo množine (*delate*, *greste*, *ste*).

'dɛ:lɛte), zajame pa tudi južne kozjansko-bizeljske govore, kot je npr. moščanski (351 – 'dɛ:lɛta : 'dɛ:lɛte)

2.2.3 V nekaterih govorih imamo v 1. osebi namesto dvojinjskih množinske oblike tako za moški kot ženski spol, medtem ko se v 2. osebi za dva moška (ali enega moškega in eno žensko) uporablja dvojinjska oblika, za dve ženski pa množinska:

- **primorska:** v dveh govorih kraškega narečja (96 – 'di:ɛlɛmo, 'di:ɛlɛta : 'di:ɛlɛte, 110 – 'di:ɛlɛmo, 'di:ɛlɛta : 'di:ɛlɛste, ɣ'ri:ɛmo, ɣ'ri:ɛta : ɣ'ri:ɛste), dveh rižanskih govorih istrskega narečja (116 – 'dɛ:lɛmo, 'dɛ:lɛta : 'dɛ:lɛste, 117 – 'di:ɛlɛmo, 'di:ɛlɛta : 'di:ɛlɛste, ɣ'ri:ɛmo, ɣ'ri:ɛta : ɣ'ri:ɛste), južnem delu notranjskega narečja (147 – 'dɛ:lɛmo, 'dɛ:lɛta : 'dɛ:lɛste, 151 – 'dä:lɛmo, 'dä:lɛta : 'dä:lɛste, 155 – 'dɛ:(i)lɛmo, 'dɛ:(i)lɛta : 'dɛ:(i)lɛste, ɣ'ri:ɛmo, ɣ'ri:ɛta : ɣ'ri:ɛste)
- **dolenjska:** v jugovzhodnem delu dolenjskega narečja (269 – dɛ:lɛmo, dɛ:lɛta : dɛ:lɛste, 271 – gri:ɛmo, gri:ɛta : gri:ɛste) ter južni polovici vzhodnodolenjskega govora (273 – dɛ:lɛmo, dɛ:lɛta : dɛ:lɛste, 274 – gri:ɛmo, gri:ɛta : gri:ɛste, 277 – dɛ:lɛmo, dɛ:lɛta : dɛ:lɛste)¹⁶

3 Glagolska dvojina v starejši narečjeslovni literaturi

3.1 Dvojinjske oblike glagolov v Tesnièrevem atlasu

3.1.1 Tesnière v poglavju o glagolskih dvojinjskih oblikah (1925a: 386–423) piše tudi o razlikovanju med moškimi in ženskimi končnicami. Oblike ženskega spola na *-ve* [*-me*] in *-te* imajo naslednji kraji (1925a: 410):

- **primorska:** Učja [rezijansko narečje] (*ste šli dví žěné*),¹⁷ Špeter Slovenov [nadiško narečje – SLA 80] (*nos'me, pledete*), Postojna [notranjsko narečje – pri SLA 146] (*ímave, ímaste, jěmave, mé své, vé sté*)
- **dolenjska:** Dolenjska [dolenjsko narečje]
- **štajerska:** Bizeljsko [kozjansko-bizeljsko narečje] (*ciganice se branite vina*)
- **panonska:** Gruškovec [haloško narečje – pri SLA 386] (*sme, bóme, bodeme*) in Središče [prleško narečje – SLA 382] (*smè, stè, bóme, bóte*)

Gradivo za SLA potrjuje razlikovanje po spolu v notranjskem in dolenjskem narečju ter delu panonske narečne skupine (npr. 146 – 'dɛ:lɛlɛva : 'dɛ:lɛlɛvɛ, 'dɛ:lɛlɛta : 'dɛ:lɛlɛstɛ; 234 – dɛ:lɛlɛva : dɛ:lɛlɛvɛ, dɛ:lɛlɛta : dɛ:lɛlɛstɛ; 386 – 'dɛ:lɛlɛva : 'dɛ:lɛlɛvɛ, 'dɛ:lɛlɛta : 'dɛ:lɛlɛstɛ; 388 – 'dɛ:lɛlɛva : 'dɛ:lɛlɛvɛ, 'dɛ:lɛlɛta : 'dɛ:lɛlɛstɛ). Točke rezijanskega narečja nimajo posebnih oblik za ženski spol, za oba spola se uporablja dvojinjska končnica *-va* (npr. 59 – 'di:lɛlɛva), točke bizeljskega narečja pa imajo za dva moška dvojinjsko obliko, ženske dvojinjske oblike pa so izgubljene oz. izenačene z množinskimi (npr. 347 – 'dɛ:lɛlɛva : 'dɛ:lɛlɛmo). Špeter Slovenov ima namesto glagolske dvojine v obeh spolih množino (80 – di:ɛlɛlɛmu).

¹⁶ Množinska oblika z izglasnim akanjem.

¹⁷ Za ostale kraje rezijanskega narečja (Njiva, Osojane) pa piše, da razlikovanja nimajo; tudi SLA gradivo za Rezijo navaja le obliko na *-va* tako za moški kot ženski spol [SLA 56, 57, 58, 59].

3.1.1.1 Tesnière je opazil (1925a: 410), da na nekaterih področjih, kot je npr. Mursko polje [na meji prekmurskega in prleškega narečja], najdemo obe obliki (e.g. *molive* : *sedeta*, *sta*). Za prekmurski govor Bratoncev [pri SLA 391] piše, da ne pozna razlikovanja med moško in žensko obliko glagola.

To področje pozna razlikovanje po spolu le v 1. osebi, v 2. (in 3.) pa ne, npr. v prleškem (370 – 'dɛlava : 'dɛlavi toda 'dɛlata; 374 – 'dɛ:lama : 'dɛ:lame toda 'dɛ:lata) in prekmurskem narečju (391 – 'dɛlava : 'dɛlave toda 'dɛlata, 392 – 'dɛlava : 'dɛlavi toda 'dɛlata).

3.1.2 Tesnière je menil (1925a: 415–419), da so oblike ženskega spola na *-vi* redkejšje od tistih na *-e* [*-ve*] in v primerjavi z njimi novejšega izvora (iz 19. st.). Našel jih je v delu Notranjske in Dolenjske na eni strani ter v delu Prekmurja na drugi, odgovore z *-i* pa je dobil tudi v Postojni, kjer je prav tako opazil oblike z *-e*. Oblike z *-i* je torej zabeležil za Postojno [notranjsko narečje – blizu SLA 146] (*oni sti*), Vrhniko [horjulsko narečje – SLA 174] (*sti*), Borovnico [dolenjsko narečje – SLA 230] (*stə*) in Begunje [dolenjsko narečje – SLA 233] (*stə*).

Gradivo SLA izpričuje posebne ženske oblike za točke notranjskega narečja okoli Postojne, vendar imajo tu končnice na *-e*: *-ve*, *-te* (146 – 'de:ɨlava : 'de:ɨlavɛ, 'de:ɨlasta : 'de:ɨlastɛ; 148 – 'de:lava : 'de:lavɛ, 'dä:lata : 'dä:laste). Oblike na *-vi*, *-ti* najdemo v dveh točkah horjulskega narečja (174 – ɣ'reva : ɣrjé:vi, ɣ'resta : ɣrjé:sti; 176 – dɛ:lava : dɛ:lavi, dɛ:lata : dɛ:lati) ter v točkah vzhodnega dela dolenjskega narečja (230 – dɛ:ɨlava : dɛ:ɨlavi, dɛ:ɨlata : dɛ:ɨlati; 233 – dā:ɨlava : dā:ɨlavɨ, dā:ɨlata : dā:ɨlatɨ).

3.2 Dvojinske oblike glagolov v Ramovševi Morfologiji

Ramovš ugotavlja (1952: 135), da so dvojinske glagolske oblike s končnico **-ve* v slovenščini delno še ohranjene, vendar samo za ženski spol. V 1. osebi dvojine imamo razcep končnic po spolu, česar sicer pri glagolu nimamo: **-ve* > *-va*. Po njegovem je na ločitev glagolskih končnic po spolu utegnila vplivati imenska ali zaimenska sklanjatev; »na končnice ne vpliva le zaimek *midva*, *midve*, ampak tudi samostalnik, kar je razvidno iz oblik *vi grevi* po *dve ženi* ipd.« – torej po analogiji na ženske dvojinske končnice v zaimkih (*midve*) in samostalnikih (*ženi*). Razcepljenost po spolu (1952: 136) pozna tudi 2. oseba dvojine (*-ta* [m. sp.] : *-te/-ti* [ž. in s. sp.]), ne pove pa, na katerem področju oz. v katerih narečjih se to razlikovanje pojavlja.

4 Glagolska dvojina v slovenski ljudski pesmi in pripovedi

4.1 Ženske dvojinske oblike glagola najdemo tudi v slovenskih ljudskih pesmih. V baladi *Sestra zastrupi sestro* (*Zarika in Sončica*) najdemo v različici iz Vinj na Gorenjskem zapisane posebne ženske dvojinske glagolske končnice na *-ti* (po analogiji na prvoosebno končnico *-və* > *-vi*) za knjižno *-ta*: *priraseti*, *skleneti*, *raseti*. Pesem je zapisal Franc Kramar leta 1910.

[...]

27. Pa mi Zarja vmrla je.
Pokopal so jo v senčni krej,
vunkej sta zrasle rožce dvej.

[...]

29. Do vrh turna priraseti,
gôri se skupej skleneti,
v svete nebesa raseti.¹⁸

4.2 Naslov knjige slovenskih folklornih pripovedi *Svi šle wakapavat turšca na Mah*, ki je izšla v zbirki Glasovi, vsebuje posebne ženske glagolske oblike in izhaja iz uvodne misli: »*Turšca z wagna rase!*« je rekla mama, k swi šle wakapavat turšca na Mah. V uvodnem delu je med značilnostmi govorov z jugozahodnega dela Ljubljanskega barja navedeno (Kaluža 2006: 10), da imajo kraji okoli Borovnice [SLA 230] še posebno žensko dvojino (npr. *svi tekle, svi šle, sti šle* itd.), ki je bila nekoč značilna tudi za vse notranjske govore, danes pa se vse bolj pozablja in izgublja. (Sodobno narečno gradivo govori proti tej trditvi.)

5 Zaključek

Tukajšnja opažanja kažejo na izredno živost dvojinjskih oblik v slovenščini. Že sam pogled v preteklost potrjuje, da so se dvojinjske glagolske končnice razlikovale po spolu in da je normiranje posebnih ženskih oblik na *-ve* in *-te* oz. *-vi* in *-ti* nihalo že od 16. stoletja dalje. V sodobnem slovenskem knjižnem jeziku so končnice na *-a* (*-va, -ta, -ta*) normirane za vse tri spole, razlikovanje pa obstaja v nekaterih narečjih, prav nedavno pa se je (ponovno) pojavilo v ljubljanskem pogovornem jeziku. Potrebno bi bilo opraviti še kakšno sociolingvistično anketo o rabi ženskih oblik glagolov, s katero bi prav gotovo dobili zanimive rezultate, ki bi prinesli nova dognanja o tendencah spreminjanja jezika.

VIRI IN LITERATURA

- Arhiv Dialektološke sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana: *Listkovno in zvezkovno gradivo za Slovenski lingvistični atlas (SLA)*.
- BEEKES, Robert S.P., 1995: *Comparative Indo-European Linguistics. An Introduction*. Amsterdam Philadelphia.
- BOHORČ, Adam, 1987: *Articae horulae succisivae – Zimske urice proste*. Maribor: Založba Obzorja [Wittenberg 1584].
- BREZNIK, Anton, 1916: *Slovenska slovnica za srednje šole*. Celovec: Tiskarna Družbe sv. Mohorja.
- DERGANC, Aleksandra, 1994: Some specific features in the development of the dual in Slovene as compared to the other Slavic languages. – Nekaj značilnosti v razvoju slovenske dvojine glede na ostale slovanske jezike. *Linguistica XXXIV/1. Mélanges L. Tesnière*, 71–80.

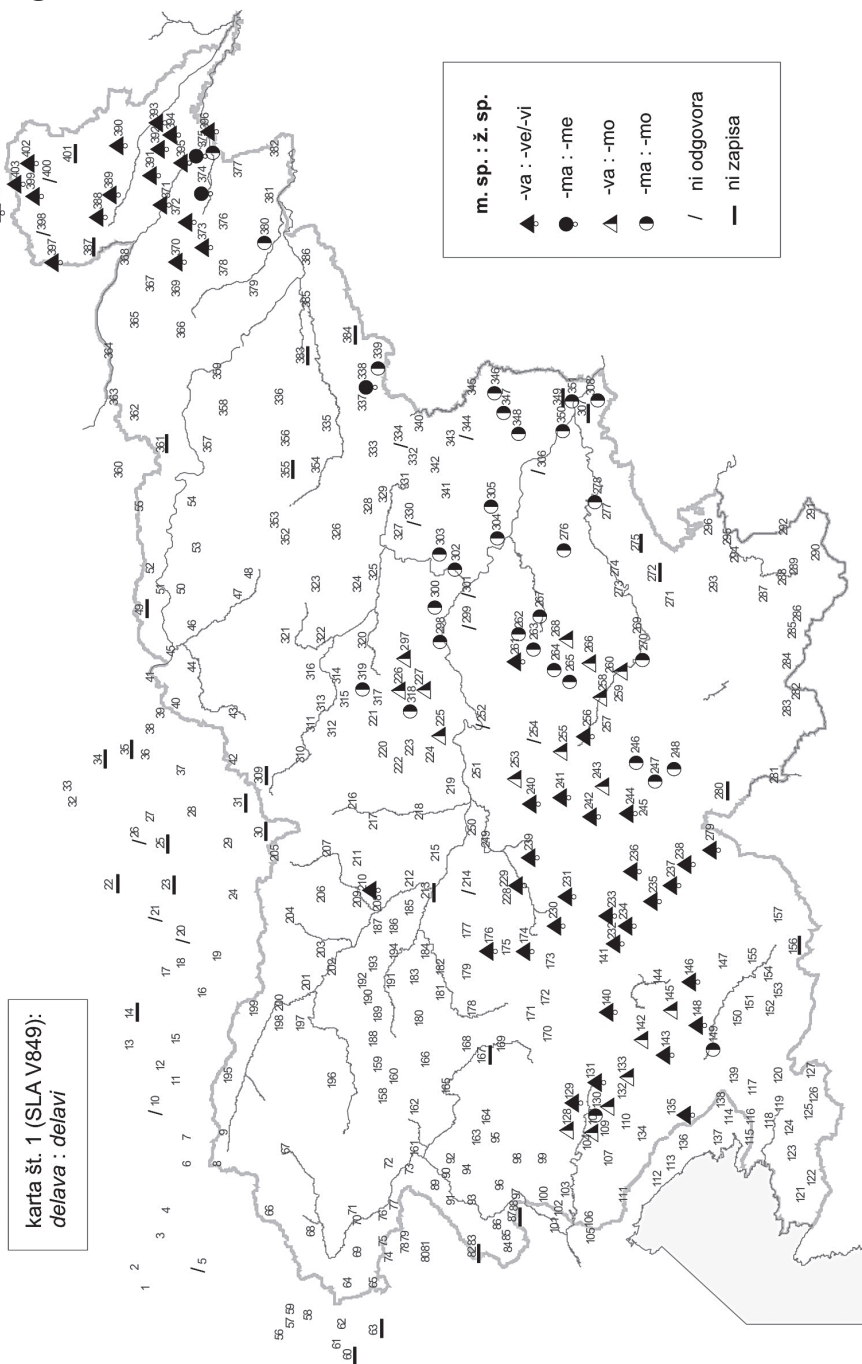
¹⁸ Vir: GNI O 8915; pela: Katarina Zupančič, po domače Živčkova Katra. Pesem je objavljena v 5. knjigi Slovenskih ljudskih pesmi (2007: 463).

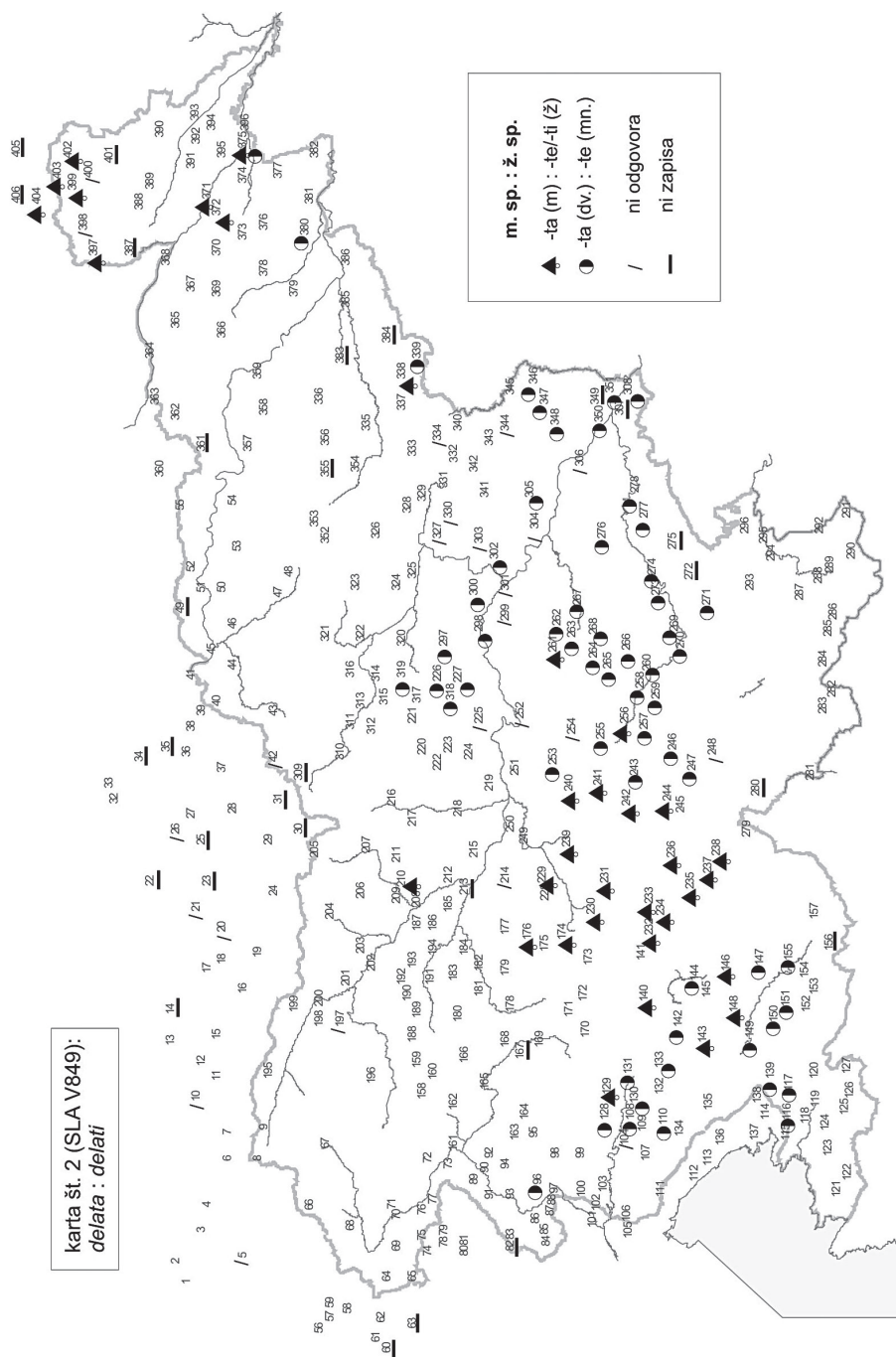
- GOLEŽ KAUČIČ, Marjetka et al. 2007: *Slovenske ljudske pesmi V*. Pripovedne pesmi. Ljubljana: Založba ZRC in Slovenska matica.
- JAKOP, Tjaša, 2004: *Dvojina v slovenskih narečjih*: Doktorsko delo, Ljubljana, 213 str. + pril.
- JAKOPIN, Franc, 1966: Slovenska dvojina in jezikovne plasti. *Jezik in slovstvo* 4. Ljubljana, 98–104.
- JANEŽIČ, Anton, 1854: *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z malim cirilskim in glagoliškim berilom za Slovence*. V Celovcu: založil Eduard Liegel.
- KOČEVAR – ŽAVČANIN, Ferdo, 1892: *Mlinarjev Janez: slovenski junak ali vplemenenje Teharčanov* (<<http://www.ijs.si/lit/janez2.html>>).
- LEVSTIK, Fran, 1866: *Die slovenische Sprache nach ihren Redetheilen*. Laibach: J. Giontini.
- LOGAR, Tine in RIGLER, Jakob, 1993: *Karta slovenskih narečij*. Ljubljana: MK (zemljevid).
- MERŠE, Majda in NOVAK, France, 2001: *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja, Poskusni snopič*. Ljubljana: Založna ZRC, ZRC SAZU.
- METELKO, Franc, 1825: *Lehrgebäude der slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen: nach dem Lehrgebäude der böhm. Sprache des Hrn. Abbé Dobrowsky*. Laibach: gedruckt bey Leopold Eger.
- MIKLOŠIČ, Franc, 1876: *Vergleichende Wortbildungslehre der slavischen Sprachen*. Wien: W. Braumüller.
- NARTNIK, Vlado, 1988: K obravnavi dvojine v povojnih slovenskih slovnica, v: *Sodobni slovenski jezik, književnost in kultura: mednarodni simpozij v Ljubljani od 1. do 3. julija 1986* (Obdobja 8), Ljubljana: Filozofska fakulteta, 375–382.
- OBLAK MILČINSKI, Tanja, 2006: *Svi šle wakapavat turšca na Mah: pripovedi z jugozahodnega dela Ljubljanskega barja*. Ljubljana: Kmečki glas.
- PLETERŠNIK, Maks, 2006?: *Slovensko-nemški slovar I–II*. CR-ROM. Transliterirana izdaja. Uredila M. Furlan. (Original izšel 1894–5). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- PREMRU, Josip [1900]: *Premru's Slovnic*: The Auxiliary Verb, 27. 12. 2001 <www.chass.utoronto.ca/~stermole/Premru/53.html>.
- RAMOVŠ, Fran, 1952: *Morfologija slovenskega jezika. Skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. Fr. Ramovša v l. 1947/48, 48/49*. Ljubljana: DZS.
- RUPEL, Mirko, 1965: Odlomki iz pogovorov, v: *Jezikovni pogovori*, ur. France Vurnik. Ljubljana: CZ, 14.
- SKET, Anton, 1911: A. Janežičeva slovenska slovnica: za srednje šole. V Celovcu: Družba sv. Mohorja.
- STEENWIJK, Han, 1992: The Slovene Dialect of Resia – San Giorgio, v: *Studies in Slavic and General Linguistics* 18, Amsterdam – Atlanta, GA.
- TESNIÈRE, Lucien, 1925a: *Les formes du duel en slovène*. Univerza v Strasbourgu, Pariz: Librairie Ancienne Honoré Champion, 454 str.
- – 1925b: *Atlas linguistique pour servir à l'étude du duel en slovène*. Univerza v Strasbourgu, Pariz: Librairie Ancienne Honoré Champion.
- Vijavaja.com (http://www.vjavaja.com/enter/cenca/dnevnik_podrob.php?ID=44865&k=60)
- VODNIK, Valentin, 1811: Pismenost ali gramatika sa perve shole. V' Lublani: natisnil Leopold Eger.
- ZORKO, Zinka, 1998: *Haloško narečje in druge dialektološke študije*. Maribor: Slavistično društvo (Zora 6).

SUMMARY

The dual verbal endings marking the gender of participants (*-va* vs. *-ve/-vi* and *-ta* vs. *-te/-ti*) are the only verbal endings differentiating gender. In standard language, feminine verbal endings in *-e* proved to be unstable, although they can be found in some dialects and local dialects. The differentiation of gender has been reintroduced in the present-day Ljubljana colloquial speech. Tesnière's material, collected in the 1920s, compared to the modern data, shows that the extent of use of various dual forms differentiated by gender has not significantly decreased (the differentiation is no longer present in the north-west, i.e., in the present-day Resia and Nadiža dialects), but has, instead, even expanded in some areas (e.g., from Prekmurje towards the west to the Prekija dialect). The author's findings confirm that the dual remains a productive and live category in Slovene and not a mere relic, although it has historically undergone changes and innovations in its forms as well as in its use.

Priloga:

Karta št. 2 – dela-ta : dela-te/-ti (V849)